

KOMENTARAI prie TOMO EVANGELIJOS

Vertimas, įvadas ir pastabos – istorijos mokslų dr. M. K. Trofimovo.

Pirmą kartą skaitantys apokrifinę Tomo evangeliją dažnai nusivilia: šiame veikale surinkti Jėzaus žodžiai jiems atrodo tokie pažįstami iš kanoninės Naujojo Testamento versijos. Tačiau kuo giliau jie gilinasi į tekstą, tuo labiau pradeda abejoti šio įspūdžio pagrįstumu. Pamažu jie supranta, kaip sunku atsakyti į klausimą, kas yra ši garsioji „penktoji evangelija“ (kaip ji iš pradžių buvo vadinama). Jau pirmosios teksto eilutės, kurios atveria kelią jos interpretacijai („Kas ras šių žodžių esmę, neragaus mirties“), verčia šiuolaikinį skaitytoją apsvarstyti ne tik autoriaus siūlomą prasmę, bet ir tai, ką pats šis pavadinimas reiškia, kokį bendravimą jis reiškia, su koku mąstymu susiduriame ir kokius kultūrinius bei istorinius reiškinius jis liudija.

Ši užduotis negali nejaudinti kiekvieno, kuris imasi šio įstabaus dokumento. Iš pirmo žvilgsnio jis yra artimiausias (iš Nag Hammadi raštų) daug tyrinėtai ankstyvosios krikščionybės tradicijai, bet, atidžiau panagrinėjus, jis pasirodo esąs bene sunkiausiai suprantamas. Net ir miglotos Jono apokrifo ar paslaptingos „Archonų esmės“ spekuliacijos galiausiai palieka mažiau abejonių nei ši Evangelija. Apokrifo turinys („Tai slapti žodžiai, kuriuos Jėzus kalbėjo gyvas būdamas ir kuriuos užrašė Didimas Judas Tomas.“ – Žr. įvadą) glumina kiekvieną, tyrinėjantį ankstyvosios krikščionybės istoriją ir jos dvasinę aplinką. **Šiame veikale, kuris žada išaiškinti slaptus Jėzaus mokymus ir kurį Bažnyčia atmetė, mokslininkai ieško atsakymų į daugybę klausimų, susijusių su krikščionybės ir gnosticizmo raida.**

Evangelija išliko Nag Hammadi II kodekse. Tai antroji rinkinio Evangelija, užimanti 32:10–51:26 puslapius. Kadangi ji, kaip ir toliau pateikta Pilypo evangelija, susideda iš atskirų logijų, ji paprastai suskirstyta posakiais, kuriuos mes ir nagrinėjame[1]. Rankraštis yra gerai išsilaikęs, beveik be tarpų. Evangelija yra vertimas iš graikų kalbos į koptų kalbos sahidų dialektą.

Kaip ir nuo ko reikėtų pradėti interpretuoti rankraštį? Ar nereikėtų pradėti nuo keleto Bažnyčios tėvų nuorodų į vadinamąją Tomo evangeliją, į kurią

tyrėjai daugiausia kreipėsi? Tačiau J. Doresses'o, A. Ch. Puecho ir kitų mokslininkų atlikti tyrimai įtikina mus, kad kūrinių, pavadintų tuo pačiu pavadinimu kaip ir antrasis Nag Hammadi II kodekso kūrinys, panašumai kai kuriais atvejais yra grynai paviršutiniški[2]. Galbūt didesnės sėkmės būtų pasiekta nagrinėjant paminklą iš jame esančių sąvokų ir vaizdinių perspektyvos – **karalystė, taika, šviesa, tamsa, ramybė, gyvenimas, mirtis, dvasia, galios, angelai** – kurios leidžia apibrėžti jo esmę. Tam skirta daug dėmesio užsienio literatūroje. Tačiau ar tokia analizė išsemia galimybes suprasti paminklo unikalumą? Ar ideologinis turinys, išskirtas tokiose logiškai neprieikastingose, daugiau ar mažiau vienareikšmėse sistemose, yra iškreiptas? Ar gerai apgalvoti modeliai originalui suteikia didesnę refleksyvumą, nei buvo iš tikrųjų numatyta?

Yra ir kitas požiūris, pradedant nuo bandymo tapatinti paminklą su jau žinomais dokumentais. Tai apima nustatymą, kaip ir kiek atrastas tekstas primena krikščioniškąją, gnostinę ir neoplatoniškąją literatūrą. Šis požiūris neabejotinai pagrįstas: paralelių yra daug, ką įrodo daugybė šiai temai skirtų specializuotų darbų. Tačiau jis žada tik dalinę sėkmę: dokumento vientisumas ištirpsta, pamažu pasimesdamas neginčijamų ir abejotinų analogijų masėje. Ir vėl kyla tas pats klausimas: **kas gi yra šis paminklas, šis konkretus panašumų ir skirtumų derinys?**

Analogijos metodas yra naudingas, nes bet kuris kūrinys atspindi autoriaus (ar autorių) tolimų ir artimų prisiminimų sumą. Tačiau jei nagrinėsime šiuos apmąstymus po vieną, matysime tik juos. **Vientisumas yra tai, kas galiausiai lemia paminklo individualumą.** Apibūdinimas terminais, vartojamais kontekste, aiškiai parodo, kad leidžiama kalbėti ne apie didesnę ar mažesnę reikšmių rinkinį, suponuojantį griežtai išvystytą sistemą, o apie kažką kita. **Teksto atvirumas yra nepaprastas.** Žodžiai vartojami gana laisvai, jų reikšmės keičiasi, mintis juda, įgauna naują turinį, naują kryptį. Čia, žinoma, yra vidinė logika, bet tai ne taisyklėmis apribotos sistemos logika, o intuityvaus kūrybiškumo. Tačiau, kad ir kaip mažai sąmoningai būtų suprantama frazė, jos taikymas turi ribas.

Apokrifų prielaida yra ieškojimas. Jis išreiškiamas įžangoje ir jaučiamas visame kūrinyje. Vaizdiniai ir sąvokos kartojasi; Evangelijos autorius jų neišrado; jie egzistavo anksčiau, jie yra pažįstami. Tuo pačiu metu, būtent per juos atliekamos paieškos, gimsta nauji sprendimai, kuriami nauji vaizdiniai. Tuo

pačiu metu patys šie vaizdiniai keičiasi, įgauna naujo turinio, užleisdami vietą kitiems, kurie geriau atitinka naują prasmę.

Nors Tomo evangelijos kompozicijos klausimas buvo nagrinėjamas specializuotoje literatūroje, varta prie jo grįžti. Tapo įprasta teigti, kad šiame kūrinyje trūksta „sąmoningų tikslų pėdsakų jo konstrukcijoje“[3]. Specialaus straipsnio apie apokrifų sudėtį autorius **G. Harriet atkreipia dėmesį į „raktinių žodžių“, kurie sujungia atskirus posakius, buvimą**[4]. Tačiau „raktiniai žodžiai“ demonstravo grynai išorinius ryšius, ir tai nesutrukdė daugeliui autorių (J. Doresse, R. Wilson ir kt.) prilyginti Evangeliją antologijai. Kai kuriais atvejais tyrėjai pabrėžė **vidinį semantinį ryšį tarp posakių**, tačiau dažniausiai tai aiškino tuo, kad kūrinio autorius juos paėmė blokais iš kito šaltinio, pavyzdžiui, iš sinoptikos.

Mūsų nuomone, nepaisant visų senovės mistinės literatūros ir tos senovės literatūros, kurioje gausu dialektikos pavyzdžių ir kuri buvo pavaldi apmąstymams, skirtumų, **Tomo evangeliją galima palyginti su sokratiškais dialogais: jie pateikia ne galutinio sprendimo, o jo paieškos idėją.** Tai netrukdo mūsų paminklui būti vieningam. Jis ne mažiau vieningas nei iki smulkiausių detalių apgalvotos sinoptinės evangelijos su savo išsamiais (ideologiniais ir stilistiniais) Jėzaus gyvenimo aprašymais. Tai nėra antologijos vienovė. Ir ne „raktiniai žodžiai“, kuriuos galima atpažinti tekste ir kurie kartais atlieka grynai techninę funkciją – įsiminimą, lemia jo vienovę. Posakių seka nėra atsitiktinė; ji pavaldi **ekstatinės sąmonės kaprizingai vienovei**, kartais skubančiai nauju keliu, kartais grįžtančiai prie seno, kartais kartojančiai ir, regis, užburtai vieno vaizdo, žodžio, kartais staiga žengiančiai toliau. Tai yra apokrifo esmė, kuri atsiskleidžia, jei ją tyrinėjate ne pagal atskiras sąvokas, o kaip visumą, su jos sulėtėjimais ir netikėtais perėjimais, apgraužomomis ieškant gijos, jungiančios posakius ar posakių blokus, ir galiausiai, visą jo turinį su forma, kurioje jis yra pateiktas.

Apokrifo konstravimo problema yra nepaprastai svarbi. Atskirų posakių analizė kūrinio kontekste gali padėti juos suprasti. Panagrinėkime čia pateiktus 118 posakių, atkreipdami ypatingą dėmesį į **išorinius ir vidinius jų ryšius**. Kai kurios temos kartojasi ne kartą, tačiau kiekvieną kartą jos nušviečiamos naujai.

Evangelija atrodo kaip pokalbis tarp Jėzaus ir jo mokinių. Nors didžiąją teksto dalį sudaro posakiai, prasidedantys žodžiais „Jėzus tarė“, pašnekovų

buvimą rodo klausytojų klausimai ir atsakymai (žr.: 6, 13, 19, 23, 27, 29, 42, 48, 56, 76, 83, 95, 103, 108, 117), taip pat Jėzaus klausimas savo mokiniams (14). Tris kartus įvardyti pašnekovai (Marija – 24, Salomė – 65, Simonas Petras – 118), taip pat yra neišvardytų veikėjų: „moteris iš minios“ (83), „[tam tikras vyras]“ (76). Pokalbio forma suteikia kūriniui daugiau laisvės, leidžia tyrinėti naujas temas, tačiau tuo pačiu metu rodo tam tikrą vidinį ryšį tarp atskirų posakių.

Viena iš pagrindinių Evangelijos temų – **gyvenimo ir mirties problema** – suformuluota jau įžangoje. Mirties įveikimas, galimybė „neragauti mirties“ yra susieta su hermeneutikos užduotimi – Jėzaus pasakytų ir Didimo Judo Tomo užrašytų „slaptų žodžių“ aiškinimu.

1 posakis, kaip ir įžanga, reikalauja tyrimo. Jų kulminacija žmogui yra **ekstazės būsenos patirtis, apibūdinama taip: „...ir kai jis ras, bus sukrėstas, o jei bus sukrėstas, bus apstulbęs ir viešpataus visiems“**. Įvado ir 1 posakio „pagrindiniai žodžiai“ yra: „kas randa“ (įvadas), „kol randa“ (1). Nors koptų tekste, taip pat ir vertime į rusų kalbą, vartojami skirtingi žodžiai, jų reikšmė yra ta pati.

2 posakyje plėtojama **karalystės tema**. Tačiau perspektyva pasikeičia. Asmens, **radusio ieškomą žinojimą** (gnosį - C.) ir **kurio dėka jis „viešpataus visiems“, patirties aprašymas** vėliau (2 ir 3) užleidžia vietą karalystės doktrinos pagrindų ir kelio į ją išdėstymui. Ginčydamasis su tais, kurie mano, kad ją galima rasti matomoje erdvėje (danguje ar jūroje), autorius 2 posakį užbaigia žodžiais: „**Bet karalystė yra jumyse ir už jūsų ribų.**“ Čia karalystė, kaip kažkas, apimantis ir patį žmogų, ir tai, kas yra už jo ribų, priešpriešinama jos, apribotos materialiomis ribomis, sampratai.

Trečiajame posakyje evangelistas, regis, grįžta prie klausimo **apie kelią į karalystę**, tačiau šio žodžio nevartodamas. Kad „gyvojo Tėvo“ įvaizdis yra tiesiogiai susijęs su šia sąvoka, patvirtina, visų pirma, 62, 80, 100, 101, 102, 103 ir 117 posakiai, kuriuose kalbama apie „Tėvo karalystę“. Pagal išdėstytą karalystės sampratą, kuri **nėra tapati matomų reiškinių pasauliui** ir tuo pačiu metu suponuoja kitokią visumą, egzistuojančią tiek žmoguje, tiek už jo ribų, trečiasis posakis atskleidžia **kvietimą į savęs pažinimą**. Jis atskleidžia žmogui jo dalyvavimą šioje visumoje ir kartu leidžia visumai suvokti žmogų kaip savo dalį. Paminklo vidinis kontrastas akivaizdus ne tik bendrose sąvokose ir vaizdiniuose,

bet ir atskirų posakių konstrukcijoje. Trečioji ištrauka šiuo atžvilgiu yra tipiška, pasižyminti evangelisto mėgstama kompozicine ir stilistine priemone. Joje sujungiami du suporuoti teiginiai, skirti tai pačiai temai, siūlant dvi versijas – teigiamą ir neigiamą.

Nors 1 posakis apibūdina žinių įgijimo procesą iš emocinės pusės, 3 posakis šiek tiek išplečia jo turinį („Kai pažinsite save, tada būsite pažinti ir žinosite, kad esate gyvojo Tėvo vaikai“). 55 posakis beveik pažodžiui pakartoja posakį „gyvojo Tėvo vaikai“, taikydamas jį tiems, kurie yra įvaldę žinias („Mes esame jo vaikai ir esame gyvojo Tėvo išrinktieji“). Atkreipkime dėmesį į pasikartojančią **gyvenimo ir mirties temą**. „Gyvenimas“, kaip pažymėta įvade, siejamas **su ypatingos rūšies žinių, pirmiausia savęs pažinimo, sąvoka**. Tokių žinių, kurios žada žmogui prieigą prie tam tikros pilnatvės ir susvetimėjimo įveikimą, prigimtis atsiskleidžia žodžiais: **„Jei nepažįsti savęs, tai esi skurde ir esi skurdas.“**

4 posakis apskritai tęsia žinių, dovanojančių gyvybę, temą. Mes nesigilinsime į jo vaizdinius: tai yra atskiro tyrimo tema. Tačiau Evangelijos autoriaus amžininkams pakako dviejų ar trijų žodžių, kad skaitytojų ar klausytojų galvose kiltų atitinkamos asociacijos. Čia pirmiausia nubrėžiama inversijos tema („daugelis pirmųjų bus paskutiniai“) – tema, kuri pasikartos ne kartą. Dėmesį patraukia ir pati eilutės pabaiga („... ir jie taps vienu“). Iš kitų eilučių, kur vienybės ir atsiskyrimo priešprieša kartojama ne kartą, matyti, kad ji susijusi su **esminėmis priešpriešomis: gyvenimu ir mirtimi, karalyste ir ramybe, šviesa ir tamsa** ir kitomis. Pagrindinis ryšys tarp 3 ir 4 eilučių yra „gyvojo Tėvo vaikai“, „gyvenimo vieta“.

Kvietimas į žinojimą atliepia ir 5 eilutėje: „... žinok, kas yra prieš tavo veidą, ir kas nuo tavęs paslėpta, bus tau apreikšta. Nes nėra nieko paslėpto, kas nepasidarytų akivaizdu.“ Aiškiai išreikšta ir su žinojimo procesu susijusi paslėpto, slapto priešprieša atviram, akivaizdžiam leidžia mums grįžti prie įžangos, kur yra panaši priešprieša (slapti žodžiai – šių žodžių aiškinimas). R. Granto ir D. Friedmano įžangos komentare teigiama: **„Gyvasis Jėzus, kalbėdamas „slaptus žodžius“, neabejotinai yra prisikėlęs Viešpats, kuris, remiantis įvairių gnostikų sektų įsitikinimais, po prisikėlimo mokė išrinktus asmenis arba mažas grupes“** [5]. Galima abejoti abiem teiginiais. Epitetas „paslaptis“ (įžanga) gali turėti tą pačią reikšmę kaip ir 5 posakyje. **Žodžiai lieka slapti, paslėpti, kol pats žmogus jų neinterpretuoja** [6], kol neįvaldo pažinimo

kelio. Epitetas „gyvas“, taikomas Jėzui, yra susijęs ne tik su prisikėlimo legenda, bet ir su jo samprata, kaip susijusia su „karalyste“, kuri yra „gyvenimas“ (plg. „Gyvasis Tėvas“ – posakyje 3:55).

„Paslaptis“ 5 eilutėje, priešprieša „apreiškimui“, nėra tik formalus ankstesnių posakių (priešpriešos) priminimas. Iš esmės pažinimas-apreiškimas priklauso sričiai, kurią Tomas sieja su „gyvenimu“, „karalyste“ ir „vienybė“. Yra panašumų su 3 posakiu: pažinimas, į kurį kviečia evangelistas, **veda į apreiškimą – tą patį vientisumą, bet nušviestą iš kitos perspektyvos**.

Inversijos tema vėl pasirodo antriniu būdu, kai 6 posakyje, **po žodžių apie pasninką, maldą ir išmaldą, minima paslaptis ir apreiškimas**. Perėjimą prie šios temos kompoziciniu požiūriu pateisina mokinių klausimas. **Vietoj kelio, apimančio ritualų atlikimą ir tarnavimą išoriniams tikslams (pasninką, maldą, išmaldą), Evangelija siūlo atsisakyti melo ir savismurto**. Vėlgi, iš esmės akcentuojamas savęs apreiškimas ir patvirtinimas. Jei ankstesnėje eilutėje pilnatvės pasiekimo procesas buvo aprašytas iš subjekto, asmens, kuriam po pažinimo seka apreiškimas, perspektyvos, tai čia tas pats sakoma iš objekto perspektyvos („viskas atvira prieš dangų“). Šiose eilutėse baigiamoji frazė („nes nėra nieko paslėpto, kas nepasidarytų akivaizdu“) atlieka „raktinio žodžio“ funkciją.

Visi minėti posakiai, išskyrus 2-ąjį, kalbėjo apie galimus pokyčius. Kokius pokyčius jie iš esmės apibūdina? Tai „paslėptojo“ atskleidimas, kuris tokiu būdu tampa „pasireiškiančiu“, pokyčiu, susijusiu su žinojimu (savęs pažinimu). Ir nereikia įžvelgti būtent šios sąvokos pažeidimo 7[7] posakyje (kaip ir 12 posakyje). Visiškai įmanoma, kad šiame, J. Doresse'o nuomone, „itin neaiškiam“ tekste galime įžvelgti užuominą **apie žmogaus perėjimą per žinojimą iš vienos būsenos į kitą** (atkreipkite dėmesį į veiksmažodį „tapti“, vartojamą čia ir atitinkantį pokyčių idėją).

Jei priimsime šią prielaidą, ryšys tarp 7 posakio ir kitų dviejų (8 ir 9) pasirodo esąs daugiau nei formalus („žmogus“ – 7, „žmogus“ – 8). Palyginimas apie **protingą žveją taip pat gali reikšti asmenį, kuris renkasi anksčiau aptartą žinojimo kelią**. Panaši interpretacija leidžia mums matyti tą patį vaizdą 9 posakyje (palyginimas apie sėjėją) – **žmogų, išgelbėtą žinojimo**. Tačiau ši žvejo ir sėjėjo palyginimų interpretacija nėra vienintelė galima. Kita, taip pat gana tikėtina, interpretacija – **žvejyje ir sėjėjuje matyti Jėzų**. Abiem atvejais gali būti

kalbama apie tuos, kurie geba suvokti jo mokymą. Bet kokių atveju, 7–9 posakių potekstėje greičiausiai slypi žinojimo tema. Jei vertinsime 8–10 posakių ryšį pagal jų raktinius žodžius, jis aiškiai randamas žodyje „mesti“ („jis metė“ – 8, „jis metė“ – 9, „aš mečiau“ – 10).

10 posakyje **Jėzaus misija aptariama iš jos eschatologinės reikšmės perspektyvos**. Čia aiškiai išryškėja tema, kuri pasikartos daugelyje kitų posakių – **visos visatos likimo pokyčiai dėl šios misijos. Ugnies įvaizdis Evangelijoje** pasirodo tris kartus, siejant jį su šia tema (plg. 17 ir 86 eilutes).

Žodis „ramybė“, kuris pirmą kartą apokrifuose pasirodo 10 eilutėje, po to pasirodo ne kartą (žr. 10, 17, 25, 29, 32, 33, 61, 84, 114, 115 eilutes). Kontekstas keičiasi, tačiau žodis išlieka tas pats, o reikšmė, tiksliau, jo dviprasmybė, pamažu tampa aiškesnė. „Ramybė“ atitinka kitokios būsenos nei ta, kurią žymi žodis „karalystė“ idėją.

Eschatologinė tema tęsiasi ir kitose dviejose eilutėse – 11 ir 12 – kurios, būdamos glaudžiai susijusios turiniu, gali būti suvokiamos **kaip viena visuma**. [8] Jas sunku interpretuoti, o tai, kas siūloma toliau, tėra hipotezė. Iš pirmo žvilgsnio 11 sakiny prietarauja 7 sakiniui, kuris, kaip minėta, **pripažįsta gyvųjų virsmo mirusiais ir atvirkščiai galimybę**: **jis neigia šią galimybę**. Tačiau gali būti, kad čia nėra prieštara, nes nors 7-asis sakiny metaforiškai kalba apie **žinojimo būseną** – **mirusiųjų asimiliaciją į gyvuosius**, 11-asis sakiny kalba apie kitokią būseną („Šis dangus praeis, ir tai, kas virš jo, praeis...“).

11-ojo sakinio idėja, regis, tęsiasi ir pirmojoje 12-ojo sakinio dalyje, kur supriešinamos dvi būsenos: viena, kurioje įmanoma mirusiųjų vartimas gyvaisiais, ir **kita – būseną „šviesoje“**, kuriai klausimas „ką darysi?“ – kitaip tariant, kaip pritaikyti savo pastangas mirusiųjų vartimo gyvaisiais srityje – yra beprasmis, nes **pati būseną „šviesoje“ suponuoja gyvenimą, galutinį žinojimą**. 12 sakinio posakis grindžiamas paralelizmo ir vidinės opozicijos principu – pirmoje dalyje į klausimą norima atsakyti neigiamai, o antroje – teigiamai: **kalbama apie atskirties būseną, kurią reikia įveikti žinojimo ieškotojo pastangomis**. Ši antrosios dalies supratimą skatina nemažai kitų posakių (pavyzdžiui, 4, 28, 110), kur vienybės ir atskirties priešprieša nagrinėjama būtent tokiu būdu.

Nagrinėjamuose posakiuose (11 ir 12) gyvenimo ir mirties tema kartojasi, ši kartą susieta su pirmą kartą posakyje paminėta „šviesa“. Prie šio žodžio reikšmės grįšime vėliau, bet kol kas pabrėšime, kad 12 posakyje kalbama **apie galutinę**

žmonių, einančių gnosės keliu, būseną. Jau buvo pažymėta, kad Tomo evangelija sukurta remiantis opozicijos principu. 11 ir 12 posakiuose **mirusieji supriešinami su gyvaisiais, vienybė su atskirtimi.** Todėl natūralu tikėtis, kad 8 posakyje taip pat turi būti **kažkas priešingo „šviesai“ – „tamsa“.** Tai patvirtina 65 posakis, kuriame yra ir tai, ir tai (ryšys „raktažodyje“ tarp 11 ir 12 posakių: „tie, kurie mirę“ – 11, „mirusieji“ – 12).

Kitas posakis prasideda mokinių klausimu Jėzui. Kaip ir 6-ajame posakyje, ši priemonė leidžia autoriui pereiti prie naujo siužeto – **Jėzaus pasekėjų likimo po to, kai jis juos palieka.** Tačiau atkreipkite dėmesį, kad ir šio siužeto negalima laikyti nevietiniu bendrame pasakojime: jis susijęs su tuo, kas 10 ir 14 posakiuose sakoma apie Jėzaus misiją. **Verta atkreipti dėmesį į kelią, kuriuo turi eiti Jėzaus pasekėjai – kelią, kuris greičiausiai kažkaip susijęs su žiniomis.**

Posakis 13 susijęs su 14 ne tik per „pagrindinį žodį“ („teisingas“ – 13, „teisiųjų“ – 14). Semantinis jų ryšys taip pat akivaizdus: nors 13 **kalba apie pažinimo kelią** ir mentorius šiame kelyje, 14 netiesiogiai apibūdina pačias žinias. Netiesiogiai todėl, kad griežtai kalbant, **kalbama ne apie pačias žinias, o apie Jėzų – vedlį šiame kelyje.** **Atmesdamas palyginimą su teisingumo angelu ir filosofu, evangelistas atmets galimybę interpretuoti mokymą kaip kažkokių išorinių nurodymų įvykdymą, taip pat kaip racionalų pažinimą.** Antroje posakio dalyje daugiausia dėmesio skiriama **ekstatiškam Jėzaus mokymo pobūdžiui („... gėrėte iš verdančio šaltinio“),** aktyviam inicijuotojo vaidmeniui („Aš nesu jūsų mokytojas...“). Šis posakis atkartoja pirmąjį ir yra svarbus norint suprasti visą Evangeliją, išvelgti joje pateikiamą mokymą ir suprasti hermeneutiką, kurios reikalaujama aukščiau aptartoje įžangoje. 18-asis posakis **žada Jėzaus mokiniams sužinoti paslaptį** (plg. taip pat 112).

Ryšys tarp 14 ir 15 posakių egzistuoja ir už „raktinio žodžio“ ribų („mano burna“ – 14, „tavo burnoje“ – 15). Nors pirmasis leidžia mums susidaryti idėją apie mokymo turinį iš asmens, su kuriuo reikėtų lyginti Jėzų, antrasis atkreipia dėmesį į jo pasekėjų elgesį, kuris lygiai taip pat nušviečia mokymo pobūdį. **Evangelijoje tris kartus atmetamas pasninkas, malda ir išmalda** (6, 15, 108 posakiai) – kiekvieną kartą skirtingame kontekste. 6-ajame posakyje, kaip jau matėme, **šie ritualai tarsi supriešinami su tikra žmogaus esme.** 15 eilutėje kiekvienas draudimas pateikiamas paradoksalia forma, kuri neabejotinai sustiprina jų išraiškingumą. Išvada atskleidžia, **kodėl atmetamas pasninkas** („Nes kas įeina į

tavo burną, tavęs nesuterš, bet kas išeina iš tavo burnos, tai tave suterš“).

Pabrėždamas dvasinio elemento svarbą žmogui, evangelistas perspėja: „Pakenksi savo dvasiai.“

Ypatingo dėmesio nusipelno „nuodėmės“ sąvoka, kuri yra tokia esminė krikščionybėje ir pirmą kartą pasirodo 15 eilutėje. Čia **ši sąvoka siejama su žmogaus dvasinio gyvenimo nuvertinimu.**

„Raktinis žodis“ tarp 15 ir 16 eilučių yra „pastosi“ (15 eilutė), „ne prasidėjęs“ (16 eilutė). R. Grantas ir D. Friedmanas mano, kad pastarasis reiškia Jėzų (tą, „kuris negimė iš moters“). 17 eilutėje evangelistas paliečia **eschatologinę temą**. Kaip ir 14 eilutėje, **joje kalbama apie žmonių suvokimą apie Jėzaus misiją** ir jo paties jos interpretaciją. Sukurta remiantis opozicijos principu (žmonėms atrodantis tikslas yra tikroji jo esmė), ji iš pradžių siejama su 10 eilute (kur Jėzus kalba apie savo eschatologinį vaidmenį beveik tais pačiais žodžiais kaip ir 17 eilutėje). Toliau kalbama apie ateitį, kuri suvokiama kaip šiuo metu susimaišusių, priešingų principų atskyrimas. „Raktinis žodis“, jungiantis 16 ir 17 eilutes, yra „tavo Tėvas“ (16 eilutė), „tėvas“ (17 eilutė).

18 eilutė tęsia Jėzaus misijos temą ir **apibūdina žinias, kurias jis perdavė savo mokiniams**. Pabrėžiama **antjuslinė mokymo esmė**. 19-asis posakis yra aiškiai susijęs su 18-uoju, pabrėžiant tai, kas priklauso šiai sričiai, **negendamumą ir absoliutumą („Palaimintas tas, kuris stovės pradžioje, ir jis žinos pabaigą, ir neragaus mirties“)**. Ta pati mintis plėtojama ir 20-ajame posakyje, kuriame atkreipiamas dėmesys į dviejų veiksmazodžio šope formų, atitinkančių rusišką „būti“ ir „pasirodyti“, kontrastą. Autoriaus mintis vėlgi krypsta į opoziciją – **matomo principo kintamumą ir dvasinio nekintamumą**.

Dominuojanti pastarojo reikšmė – **nuoroda į viešpatavimą materialiajam pasauliui** („šie akmenys tau tarnaus“), **užtikrinanti žmogaus ištikimybę Jėzaus mokymui**, yra 21-ojo posakio centre. Savo reikšme jis šiek tiek atkartoja 7-ąją ir 12-ąją posakius, kur **mirusiųjų virtimas gyvaisiais**, regis, **reiškia žinojimą**.

Daugelis Tomo evangelijos teiginių kartojami kelis kartus, nors ir skirtingomis formomis. 55-asis posakis yra paralelė 19-ajam posakiui, kuriame **šviesa įvardijama kaip pradinė ir galutinė Jėzaus mokinių būseną**.

Gyvenimo ir bendrystės su nepajudinamomis vertybėmis tema taip pat perkeltine prasme persmelkia 22-ąją posakį.

Apokrifai leidžia ne vieną teksto interpretaciją. Taip yra ne tik todėl, kad dėl ribotų žinių apie autoriaus asociacijas negalima priimti galutinio sprendimo. Tačiau perkeltinis mąstymas suponuoja kūrinio kūrėjo ir gavėjo asmeninės vaizduotės laisvę; skaitytojas tampa bendraautoriumi, pridėdamas savo vaizduotę prie nepasakyto teksto. Tačiau teksto vientisumas vis tiek apibrėžia leistinos interpretacijos ribas. Taigi, aiškinant 20 posakį, galimos asociacijos su Jėzumi, jo mokiniais ir tuo, kas neapsiriboja gendančiu materialiu principu (plg. 81). Iš esmės kiekviena asociacija neatmeta kitos, nes visos jos galiausiai susijusios su ta pačia reikšmių rinkiniu.

19 ir 20 posakius jungia „raktinis žodis“ („palaimintas“ – 19, „palaimintas“ – 20).

Tačiau šiek tiek grįžkime prie 17-ojo posakio, skirto **Jėzaus misijai – temai**, kurioje labiausiai atsiskleidžia **Evangelijos unikalumas**. 2-ajame posakyje **„karalystė“ buvo kalbama kaip apie savotišką nematerialią visumą. Ji priešpastatoma „pasauliui“** (ta pati opozicija akivaizdi ir 32-ajame posakyje). Ši opozicija atitinka **kūniškojo ir dvasinio priešpriešą** (žr. 34). **Karalystės ir dvasios tvarkoje – amžinybė, gyvenimas, vienybė; pasaulio ir kūno tvarkoje – mirtis, atsiskyrimas[9]. Žmonių, sujungiančių šias priešybes, likimas priklauso nuo to, kas nugalės. Dvasinio principo pergalė** reiškia atsiskyrimo pabaigą, ištirpimą vienyje ir amžinybėje. Kelias į išganymą iš „pasaulio“ būsenos į „karalystės“ būseną eina per savęs pažinimą. Dvasia, įkalinta žmoguje, pažadinta Jėzaus mokymų, išlaisvinama, palaikoma visatos dvasingumo, susilieja su juo. Šis apokrifas, kaip ir kiti, turi dvi pateikimo plotmes. Viena vertus, ji nagrinėja kaitą, laiką ir daugialybę; kita vertus, daugialybė virsta vienu, o laikas sutrumpėja iki amžinybės. Vaizdinių, sąvokų ir priešybių pakeičiamumas tai aiškiai parodo. Ir taip laiko bei **daugialybės plotmėje atsiranda mitai apie dvasią, apie žmoguje tūnančią šviesos kibirkštį ir apie ją išlaisvinančią gnosį. Vienybės ir amžinybės plotmėje gnostikas, gnosis, Jėzus ir Tėvas yra viena.** Nuolatiniai perėjimai nuo priešybių prie tapatybių turėtų įspėti apie pernelyg griežtus sprendimus. Jie palaiko siekius, apie kuriuos tekstų autoriai nenuilstamai mums primena. Jei 22 eilutėje kalbama **apie mirties įveikimą per žinojimą** (tai yra, įžengimą į „karalystę“), tai kitose trijose eilutėse (23–25) pasakojama apie šios būsenos santykį su jos priešingybe, tuo, ką žymi žodis „ramybė“. 24 ir 25 eilutės („pagrindinis žodis“: „šeimininkai“ – 24, „šeimininkas“ – 25) yra įdomios dėl atskirų įvaizdžių vietos Evangelijoje, taip

pat dėl semantinių ir formalių ryšių tarp eilučių. 24 eilutėje mokiniai lyginami su vaikais, apsistojusiais **ne savo lauke**, tai yra, su tais, kurie „yra pasaulyje“. 25 eilutė prasideda žodžiais: „Todėl tai sakau“. Tada pateikiamas kitas palyginimas: namo ir jo savininko, taip pat vagių. Baigiamoji dalis padeda mums tai suprasti: „Bet budėkite pasaulio, susijuoskite didele jėga, kad plėšikai nerastų būdo pas jus patekti. Nes tai, ko laukiate, bus rasta!“ Vaidmenys apsieičia: **plėšikai atstovauja „pasauliui“**, o **namų šeimininko įvaizdis reiškia mokinius**. Formalus ryšys tarp posakių (tas pats įvaizdis) nesutampa su esmine. Vaizdinio reikšmė kinta, priklausomai nuo idėjos plėtojimo: „pasaulis“ yra priešiškas mokiniams, kurie turi su juo elgtis atsargiai. Šie du posakiai įspėja tvirtai nepriskirti jokios vienos reikšmės vaizdui, tačiau tai neprieštarauja semantinių serijų paieškai.

26 posakis, tęsdamas mokinių temą, **grįžta prie žinojimo temos**. 27 posakis, kuriame aprašoma, **kaip patekti į „karalystę“**, skirtas šiai temai. Jis įdomus dėl žodinės priemonės, kuria perteikiama šio būties lygmens idėja. **Norint tai pasiekti, būtinas pačių mokinių aktyvumas** („Kai darai...“). Sąlygos, kuriomis galima patekti į „karalystę“, nuoseklios ir tam tikru mastu viena kitą paneigiančios (**viena siekiama pašalinti „pasaulio“, jo daugialypiškumo, kontrastus, kita – išsaugoti daugialypiškumą, bet kitokia kokybe**), veda skaitytoją prie „karalystės“ idėjos **kaip visiškai naujo būties lygmens** ir kartu kažko, primenančio „pasaulį“.

Plėtojant vienybės temą, 28 posakis grįžta prie kitos temos – mokinių, kurie galės įeiti į „karalystę“, išrinkimo. Tiek šis, tiek ankstesnis posakis paremti kontrastu: **vienybės tema iš karto virsta išrinkimo tema**. Ryšys tarp posakių yra ne tik teminis, bet ir „raktinis žodis“ („vienas“ – 27, „vienas“ – 28).

Mokinių tema iš esmės tęsiasi 29 posakyje, nepaisant jų, regis, klaidinančio klausimo – apie vietą, kurioje yra Jėzus. Šis klausimas primena 4 posakį, kuriame kalbama apie „gyvenimo vietą“. Panašumas nėra vien formalus. Jėzaus atsakymas 29 posakyje susijęs su savęs pažinimu. Žodžiai apie „gyvenimo vietą“ 4 posakyje yra tame pačiame kontekste, jei pažvelgsime į 3 ir 5 posakius. Jėzaus tapatinimas su šviesa „šviesos žmoguje“ atitinka vieno dvasinio principo, esančio Jėzuje ir jo mokiniuose, sampratą. 29 posakis, **kur Jėzus yra ta pati šviesa, kuri yra jo mokiniuose**, padeda interpretuoti 30 ir 31 posakius.

Juos sieja ne tik „pagrindinis žodis“ („tavo brolis“ – 30, „tavo brolis“ – 31), bet ir glaudžiau – mokinių tarpusavio santykiai. 30 posakis tęsia vienybės temą, susijusią su perėjimu į „karalystę“ („Mylėk savo brolių kaip savo sielą“). 31 posakis taip pat yra pavaldus šiai temai.

32 sakinyje trūksta įprastos įžanginės frazės „Jėzus tarė“. Tai rodo, kad tai yra ankstesnio sakinio dalis. Šis ryšys dar labiau pateisinamas, jei 31 eilutėje įžvelgiame perėjimo į „karalystę“ idėją. 32 sakiny (arba antroji vieno sakinio, sudaryto iš 31 ir 32 eilučių, dalis) atskleidžia posakio „kai ištrauksi krislą iš savo akies“ reikšmę – jame kalbama apie savitvardą, apie „pasaulio“ nugalėjimą, per kurį galima pasiekti „karalystę“.

Su 33 sakiniu ji sieja „raktinis žodis“: „iš pasaulio“ (32), „pasaulio viduryje“ (33). Pastarajame girdime jau pažįstamą Jėzaus misijos temą, čia atskleistą naujoje šviesoje: pagrindinis vaidmuo tenka užuojautos jausmui („Mano siela liūdi dėl žmonių vaikų“). Tokiu būdu pasakymas 33 atkartoja pasakymą 30. Taip pat yra paralelių su 33 eilutės vaizdine prasme („girti“, „ištroškę“ – 14, 112 eilutės; „akli savo širdimis“ – 18, 39; „tušti“ – 101).

Ji ir 34 eilutė dalijasi tiek „raktiniu žodžiu“ („kūne“ – 33 eilutė, „kūnas“ – 34), tiek bendra opozicija (kūnas – dvasia). 33 eilutė leidžia manyti apie 34 eilutės reikšmę. 33 eilutėje Jėzus sako, kad jis pasirodė „kūne“. Todėl frazė „jei kūnas atsirado dėl dvasios, tai stebuklas“ galima preliminariai interpretuoti taip, kad Jėzaus kūnas buvo sukurtas dėl dvasios. Ši frazė „Bet jei dvasia dėl kūno, tai stebuklą stebuklas“ galbūt taip pat reiškia Jėzaus misiją palengvinti dvasinio principo, susiliejusio su fizine dalimi žmonėse, išlaisvinimą („Bet aš stebiuosi, kad toks didelis turtas turėtų būti patalpintas tokiam skurde“). Pažįstama opozicija iš 3 eilutės (skurdas prieš turtą) sutampa su kita (kūnas prieš dvasią).

Visatos dvasingumo tema tęsiasi 35 eilutėje, kuri labai glumina tyrėjus. Čia Jėzus kalba apie save, pirmąją frazės dalį supriešindamas su antrąja: „...kur du ar vienas, aš esu su juo.“ Graikiška eilutės versija padeda ją interpretuoti: „Jėzus tarė: „Kur [du? – jie nėra] be Dievo, o kur vienas, aš jums sakau, aš esu su juo. Pakelkite akmenį, ten mane rasite; nukirskite medį, ten ir aš esu“ (Pap. Ox., 1). Antroji graikiškos versijos dalis pakartojama koptų teksto 81 eilutėje: „Nukirsk medį, aš ten; pakelk akmenį, ir mane ten rasi.“ Šie trys tekstai vienas kitą papildo ir leidžia 35 eilutėje pabrėžti jau iš 29 eilutės pažįstamą mintį apie Jėzaus

tapatinimą su visur sklindančia šviesos idėja. Susilaikysime nuo 35 eilutės pirmosios dalies interpretavimo, nes jos reikšmė neaiški.

Po 35 eilutės, kurioje kalbama **apie Jėzaus – dvasinio principo – dalyvavimą visame, kas egzistuoja**, seka 36 eilutė, kuri nėra tiesiogiai susijusi su ankstesne eilute. Bet ar nėra kažkokio ryšio tarp jos ir ankstesnių eilučių? 36 eilutėje esantį įspėjimą galima suprasti kaip egzistencijos dvilypumo patvirtinimą. **Tik dvasinis principas traukiamas prie savo giminės**. Dvasingumo nešėjo izoliacija, susijusi su jo materialumu, trukdo susivienijimui. Galbūt būtent tokią ir turi omenyje **įspėjimas, skirtas pranašams ir mokytojams**, tarsį pabrėžiant ne konkrečius, artimiesiems prieinamus žinojimus, o bendrumą, kurio jie yra nešėjai (plg. 27 eil.).

37 eilutėje Jėzaus misijos tema laikinai pasitraukia į antrą planą, užleisdama vietą **žinojimo temai**. Evangelijos autorius šią temą nušviečia įvairiais aspektais: kalbama **apie tikro žinojimo nenugalimumą ir neišvengiamą jo sklaidą**. 38 posakis visiškai skirtas tam, o kitas (39) **kalba ne apie tikrą žinojimą, o apie klaidingą žinojimą**. Prie šios grupės galima pridėti ir 40 posakį, „stipriųjų namus“ interpretuojant kaip „pasaulį“, valdomą klaidingų žinių, žodžiuose apie tą, kuris suriša stipriųjų rankas, išvelgiant užuominą **apie tikrojo žinojimo savininką, kuris atveria kelią į „karalystę“** (lygiagrečiame 102 posakio tekste „stipriojo“ įvaizdis taip pat siejamas su neigiamu principu).

37 ir 38 posakiai patraukė mokslininkų dėmesį dėl savo panašumo į Naujojo Testamento tekstus. Taigi, 37 posakis yra artimas Mato tekstui („Jūs esate **pasaulio šviesa**. Miestas, pastatytas ant kalvos, negali būti paslėptas.“ - 5.14[10]), o 38 posakis yra lygiagretus Mato tekstui („Žmonės neuždega lempas ir nededa jos po indu, bet padėta ant žvakidės, **ji šviečia visiems namuose**.“ - 5.15). Ta pati seka Mato ir Tomo evangelijose paskatino mokslininkus manyti, kad Tomas skolinosi iš Mato, pridėdamas iš kitų Evangelijų tekstų (plg.: Mato 10:27, 5:15; Lk 12:3, 11:33, 8:16; Mk 4:21-24). Galima pabrėžti dar vieną aspektą: posakiai 37–40 yra susiję prasme („žinių“ tema visuose keturiuose posakiuose), vaizdiniais („šviesa“ 37–39 posakiuose) ir galiausiai žodžiais – „raktais“ („paslaptis“ – 37, „paslaptis“ – 38). Posakių seka nėra atsitiktinė.

Tikro ir melagingo žinojimo tema toliau plėtojama. 41 ir 42 posakius geriausia nagrinėti kartu. **Juos sieja vienas įvaizdis – drabužiai, skiriantys žmones**

vieną nuo kito „pasaulyje“ ir slepiančią jų vienybę po daugybe skirtumų[11]. Vėl skamba pažįstamas palyginimas – „kaip maži vaikai“ (42. Plg. 24 ir 27 posakius). Paskutinė 42 posakio dalis suvokiama kaip atlygis už daugybės įveikimą: „Tada [matysite] gyvąjį sūnų ir nebijosite.“ Sunku pasakyti, ar **Jėzus čia suprantamas kaip tarpininkas, ar kaip šviesos dalelė, esanti žmoguje ir išlaisvinta jam atsisakius „pasaulio“**. Ši interpretacija priartina mus prie 29 posakio; paralelė juo labiau įmanoma, nes abu prasideda mokinių klausimu (29 – apie vietą, kur yra Jėzus, 42 – apie Jėzaus pasirodymo mokiniams dieną).

Panašiais žodžiais išreiškiama dvasinio principo, slypinčio Jėzuje ir jo klausančiuose mokiniuose, vienybės idėja (apie mokinius: „gyvojo Tėvo vaikai“ – 3; apie Jėzų: „gyvojo sūnus“ – 42).

Nors 42 eilutėje nėra visiškai aišku, kas minimas – **Jėzus kaip šviesa pačiame žmoguje ar Jėzus kaip tarpininkas** – 43 eilutė greičiausiai nurodo pastarąjį.

Žinių tema tęsiasi 44 eilutėje. Vėlgi aptariamas klaidingų žinių klausimas, kaip ir 45 eilutėje. Atrodo, kad 46 eilutėje taip pat plėtojama žinių tema. Kaip ir daugelyje kitų eilučių, **joje slypi priešprieša: išrinktieji, tie, kurie dalijasi žiniomis, ir tie, kuriems jų trūksta**. Ta pati mintis kartojama 74 eilutėje.

Pažymėtina, kaip ji ten pateikiama. **Išrinktumas aiškinamas ne kaip dovana iš išorės, o kaip žmogaus vidinių pastangų rezultatas**.

Šią eilutę (47) akivaizdžiai reikėtų versti[12] taip: „Jėzus tarė: „Būkite praeiviai.“ Iš pirmo žvilgsnio ji atrodo ištraukta iš konteksto; tačiau neabejotinai egzistuoja tam tikras vidinis ryšys tarp jos ir lydinčių eilučių. Kaip jau minėta, diskutuojama apie dviejų rūšių žinias, atitinkančias žmonių įsipareigojimą dviem priešingiems principams. 47 eilutėje yra įspėjimas, ne kartą kartojamas Evangelijoje, nepaklusti besikeičiančio materialaus pasaulio interesams. 48 eilutė vėl prasideda tuo, kad **Jėzaus mokiniai klausia jo, kas jis toks, kuris juos moko**. Kaip ir kitas dvi eilutes, šią eilutę galima vertinti dviem būdais: atsižvelgiant į jos ryšį su Naujuoju Testamentu ir jos tarpusavio ryšį bei prasmę. Komentatoriai daug dėmesio skyrė pirmajam aspektui, pastebėdami panašumus su daugeliu kanoninių tekstų. Taigi, R. Grantas ir D. Friedmanas rašė apie 48 eilutę kaip apie „labai meistrišką konstrukciją“, kurioje susipynusios Jono (8.25), Mato (7.16-20) ir Luko (6.43-44) versijos. Apibendrindami jie rašo: „Visa atrodo taip, lyg Tomas

sąmoningai bandytų suteikti prasmei didesnę paslaptį nei Evangelijose“ [13].

Tačiau panašumo su Naujuoju Testamentu problema pagrįstai kyla tik išanalizavus posakius, atsižvelgiant į jų vidinį ryšį tarpusavyje ir į bendrą kūrinio koncepciją. Jei nežiūrėsime į 48 posakį kaip į „suklijuotą“ iš Naujojo Testamento tekstų, o sutelksime dėmesį į jo ryšį su kitais posakiais, tai Jėzaus žodžių „Iš to, ką jums sakau, jūs nežinote, kas aš esu?“ reikšmė atsiskleidžia palyginus su medžiu ir vaisiumi. Numanomas ryšys tarp Jėzaus ir jo mokymo. 48 eilutė neišeina iš ankstesnių eilučių, kuriose buvo kalbama apie žinias, bendro konteksto.

Dvasinio principo kaip aukščiausio idėja vėl atliepia 49 eilutėje. Galiausiai 50 eilutė, kurioje kalbama apie du kelius, dvi būsenas, atkartoja 46 eilutę.

51 eilutė grįžta prie Jėzaus misijos temos. „Gimusieji iš moterų“ (plg. 16 eil. apie Tėvą; „Tas, kuris negimė iš moters“), tai yra žmonės nuo Adomo iki Jono Krikštytojo, supriešinami su Jėzaus mokiniais, kurie gali pasiekti „karalystę“.

Dviejų principų priešybė pateikiama 52 posakyje. **Pabrėžiamas dviejų gyvenimo kelių nesuderinamumas.**

53 posakyje grįžtama prie vienybės temos (plg. 27 ir 110 posakius), o 54 ir 55 posakiai skirti tiems išrinktiesiems (juos įvardijantis terminas kartojamas 17 ir 19 posakiuose), kuriuose dvasingumas per žinias (plg. 3) yra lemtingas užbaigti savo ratą. Dvasinio principo amžinumo idėja tekste pasirodo ne kartą, tačiau tai netrukdo evangelistui kalbėti apie kaitą. Tas pats pasakytina ir apie vienybės bei atskirties klausimą (dvi ekspozicijos plokštumos buvo paminėtos aukščiau).

Priskirdamas dvasiai pastovumą kaip vieną iš jos pagrindinių savybių, evangelistas atkreipia dėmesį į kaitą, kuri ištinka šį principą dėl Jėzaus misijos. Panašiai, priešpriešindamas dvasios vienybę materijos padalijimui, jis kalba apie Tėvą, Jėzų, išrinktąjį – tai yra apie dvasios egzistencijos formų įvairovę. Ir tokiu pačiu dialektiniu būdu jis užbaigia 55 eilutę: „Jei jie klaustų jūsų: ‘Koks jūsų Tėvo, esančio jumyse, ženklas?’, atsakykite jiems: ‘Tai judėjimas ir poilsis.’“

54 ir 55 posakiuose yra „raktinis žodis“: „išrinktieji“ (54), „išrinktieji“ (55). 55 eilutė taip pat susijusi su 56 eilute: „poilsis“ (55), „poilsis“ (56).

Pastarosios eilutės struktūra primena 117 eilutę, kurioje kalbama apie „karalystę“, kuri plinta visoje žemėje, bet kurios žmonės nemato. Ir „karalystė“,

ir „poilsis“ susiję su pažinimo procesu (56 sakoma: apie „poilsį“ – „jūs jos nežinojote“; 117 sakoma: apie „Tėvo karalystę“ – „ir žmonės jos nemato“).

Jėzaus misijos tema plėtojama 57 posakyje[14]. Ne tik „pagrindinis žodis“ („tie, kurie mirę“ – 56, „iš tų, kurie mirę“ – 57) sieja jį su ankstesniu. Jėzaus atsakymas į mokinių klausimą apie „poilsio“ dieną leidžia jiems atviriau kalbėti apie Senojo Testamento pranašysčių ryšį su Jėzaus misija. Atsakyme atkreipiamas dėmesys į galimybę interpretuoti jo misiją kaip šių pranašysčių išsipildymą. **Vėlgi aidi pažįstama opozicija: gyvenimas prieš mirtį. Gyvieji**

yra Jėzus, o mirusieji – Izraelio pranašai (evangelistas prie dvidešimt trijų pranašų, matyt, **prideda dar dvidešimt ketvirtąjį – Joną Krikštytoją**, plg. 51). **Tomo evangelijoje juntamas neigiamas požiūris į Senojo Testamento tradiciją. Autorius nebuvo vienintelis. Markionas, kaip gerai žinoma, atmetė pranašus.**

Kitas posakis (58) taip pat nukreiptas prieš įstatymą. **Jis priešiškas ritualams** (prisiminkite 6 ir 15). **Jame tikrasis „apipjaustymas“**, pagal visą Evangelijos sistemą, **reiškia dvasingumą.**

Evangelisto priešiškus žydų įstatymams, matyt, susijęs su jo, kaip gnostikui, neigiamu požiūriu į „pasaulį“. 59 ir 60 posakiai suvokiami kaip to pasekmė. **Viskas, kas yra „pasaulio“, sukelia evangelisto pasmerkimą** – taigi ir vargšų, atimtų iš „pasaulio“, pagyrimas (59), taigi ir šeimos ryšių nutraukimas (60), kurie taip pat siejami **su nekenčiamo „pasaulio“ vertybėmis.**

61 posakis atskleidžia anksčiau pateiktų nurodymų prasmę. **Tas, kuris pažįsta „pasaulį“, randa „lavoną“.** Tarp 60 ir 61 posakių yra ryšys „pagrindiniame žodyje“ („netaps manęs vertas“ – 60, „pasaulis jo nevertas“ – 61). Nors koptų tekste vartojami skirtingi žodžiai, jų reikšmė ta pati.

Evangelistas ne kartą grįžta prie tam tikrų temų, tokių kaip pasninkas, malda ir išmalda (6, 15), šeimos ryšių atsisakymas (17, 60, 105) ir „pasaulis“ (61, 84).

62 posakyje jis griebiasi **palyginimo formos, kad atskleistų tokios sąvokos kaip „Tėvo karalystė“ turinį.** Vidinis ryšys su ankstesniu posakiu yra tas, kad abu yra nukreipti prieš „pasaulį“ (pirmajame **„pasaulis“ vadinamas lavonu**, o antrajame raugiu įvaizdis neabejotinai reiškia „pasaulį“). **„Pasaulio“ nugalėjimo tema** toliau plėtojama 63 eilutėje. Koptų tekste čia vartojamas terminas, leidžiantis dvi interpretacijas: „kentėjo“ ir „dirbo“. Abi reikšmės atitinka Evangelijos mokymą.

Jei priimsime pirmąjį vertimą, tai savo turiniu šis įsakymas yra artimas kitam, pateiktam 59 eilutėje. Jei vadovausimės antruoju, **tai eilutės esmė yra darbas, pastangos, kurias žmogus deda ieškodamas tikrojo pažinimo, vedančio į gyvenimą** („... jis rado gyvenimą“; plg. 111 eilutę, kur vartojami tie patys veiksmažodžiai: „po to, kai jis buvo dirbęs“ ir „kol rado“).

Gyvenimo, mirties, ieškojimų ir pažinimo temos persmelkia 64-ąjį posakį. Jis suskirstytas į tris dalis. Pirmajame Jėzus, kreipdamasis į savo mokinius, ragina juos žvelgti į tą, „kuris gyvena“, kol jie (mokiniai) yra gyvi, kad nemirtų ir neieškotų progos jį pamatyti, kai jos neturi. Abu terminai („gyventi“ ir „mirti“) **greičiausiai vartojami dvasine prasme**. „Gyvenimo“ būseną suponuoja gebėjimą kontempliuoti gyvuosius, o tai atmeta „mirties“ būseną. Toliau pateikiamas **palyginimas apie samarietį ir avinėlį**. Jį galima sieti su pirmąja dalimi, kurioje, matyt, **samarietis (Jėzus?) kalbamas kaip apie gyvąjį**. Palyginimas sukelia asociacijas su 7, 12 ir 61 posakiais, kuriuose žinios prilyginamos mirusiųjų įsisavinimui gyvųjų. 64-ajame posakyje pažinimo procesas vaizduojamas taip: **žinančiajam tai reiškia gyvenimą, o pažįstančiajam – apsimarinimą, perėjimą iš ankstesnės, iš pažiūros nepriklausomos būsenos į kitą – ištirpimą žinančiajame**. Todėl baigiamojoje dalyje **pateikiamas išpėjimas mokiniams: ir jie, kurie šiandien gyvi, taps lavonais ir bus sunaikinti, jei nesistengs ieškoti „vietos ramybėje“, jei nepasieks aukščiausio dvasinio aktyvumo**. Žinoma, tai tik preliminarinė interpretacija, nes posakis yra gana neaiškus. Akcentuojamos dvi aplinkybės: **galimybė pereiti iš vienos būsenos į kitą ir žmogaus pastangos, jo dvasinis aktyvumas** („Jūs taip pat ieškote vietos ramybėje...“), nuo kurių priklauso šios būsenos.

Dvejopa galimybė – gyvenimo ir mirties – toliau aptariama 65-ajame posakyje. Vėlgi, **atskirtis ir tamsa, neigiama būseną, priešpriešinama tuštumai kaip susiskaldymų ir šviesos nebuvimui – teigiamai būsenai, „gyvenimo“ turiniui**. Iškraipytoje 66 posakio pradžioje galima perskaityti Jėzaus žodžius: „Aš kalbu savo paslaptis...“, kurie primena Evangelijos įvadą. Tačiau čia žodis „paslaptys“, matyt, siejamas ne su Jėzaus mokymo aiškinimu, koks jis ten buvo, o su šio mokymo išskirtinumu, jo nesuderinamumu su įprastinėmis sąvokomis.

Palyginimai, pradedant tuo, kuris yra 67 posakyje, yra lygiagretūs Naujajam Testamentui. Nors mūsų darbe buvo nurodyta, kad jo tikslas nėra lyginti Tomo

tekstą su kanonu, šių palyginimų atžvilgiu buvo nukrypta: Tomo artumas kanonui, identiška palyginimų seka, komentatoriams nurodė jų supratimo kelią – nuo kanono. Tačiau mes sutelksime dėmesį į **neatitikimus tarp kanono ir apokrifų**, nes jie dažniausiai atskleidžia konkretaus palyginimo tikslą Tomo evangelijoje. 67 posakis panašus į Luko tekstą (12, 16–21), bet yra glaustesnis. Jam trūksta ne tik turtingo žmogaus kreipimosi į savo sielą ir Dievo atsako, bet ir prasmės apreiškimo, išreikšto Luko baigiamuosiuose žodžiuose („Taip yra tam, kuris krauna turtus ir nesirūpina būti turtingas pas Dievą“): **Tomo palyginimas dar kartą primena materialinių vertybių trapumą, kuris siejamas su „mirties“ sąvoka.**

68-asis sakiny, susijęs su ankstesniu ir vėlesniu ne tik palyginimo forma, bet ir ta pačia pradžia – apie „žmogų“ („Buvo vienas turtingas žmogus“ – 67; „Žmogus turėjo svečių“ – 68; „Gerasis žmogus turėjo vynuogyną“ – 69), taip pat atitinka Naujojo Testamento tekstus (Mato 22:2-10; Luko 14:16-24). **Tomo palyginimas baigiasi žodžiais, kurių nėra kanone: „Pirkėjai ir pirkliai neįeis į mano tėvo namus“.** Apokrifo kontekstas rodo, kad **čia ataka nukreipta ne prieš pirklius ir pirkėjus kaip tokius, o prieš tuos, kurie dalyvauja „pasaulio“ interesuose.**

Jei pasakymas 67 yra sukonstruotas taip, kad jo piešiamas vaizdas kalbėtų pats už save, tai pasakymas 68 reiškia tiesioginę grėsmę – **pašalinimą iš „tėvo vietos“.**

Palyginimas apie vynuogyną (69) ir kitas – apie akmenį, kurį statytojai atmetė (70) – Tomo evangelijoje pateikiami ta pačia tvarka kaip ir Sinoptinėse evangelijose[15]. Ši aplinkybė paskatino komentatorius aptarti klausimą, iš kur Tomas pasiskolino savo tekstą. Pabrėžkime dar kai ką. **Sinoptinėse evangelijose ryšys tarp palyginimų apie vynuogyną ir akmenį yra akivaizdus.** Antrasis, regis, atskleidžia ir papildo pirmojo turinį. Atrodo, kad **apokrifuose abiejų posakių reikšmė yra „pasaulio“ požiūris į naująjį mokymą. Sinoptiniuose evangelijose (Mato 21:42; Morkaus 12:10–11; Luko 20:17) Jėzus remiasi Šventuoju Raštu; Tomo evangelijoje (70) vaizdiniai yra tie patys, bet Šventasis Raštas neminimas.**

Šių keturių posakių negalima suprasti, jei jie nagrinėjami atskirai. Pradėkime nuo 71 eilutės, kurios vertime sutinkame su A. Š. Puechas[16]: **„Jėzus pasakė: Kas viską žino, tam, kam reikia savęs, reikia visko.“** J. Doresse'as vadina joje esančią formulę paslaptinga. Prieštaravimas akivaizdus. **Ką reiškia žodis**

„viskas“? Doresse'as, kaip ir Grantas bei Friedmanas, mano, kad tai reiškia Jėzų. Tačiau atrodo, kad Puecho pateiktos paralelės iš kanono (Mato 16, 26; Morkaus 8, 36; Luko 9, 25) yra pagrįstos.

72 teiginys su 71 eilute susijęs „raktiniu žodžiu“ – „visame“, pažodžiui – „visoje vietoje“ (71), „ten“, pažodžiui – „toje vietoje“ (72). Jis, kaip ir 73 eilutė (čia taip pat randamas ryšys „raktiniame žodyje“: „persekiojami“), priklauso „beatizmui“. Šie posakiai grindžiami vidinio gyvenimo ir išorinio pasaulio kontrastu. 73 posakis atskleidžia 72 posakio prasmę, nes jis tiesiogiai kreipiasi į žmogaus vidinį pasaulį („Palaiminti tie, kurie buvo persekiojami savo širdyse...“) ir taip paaikškina ankstesniojo posakio baigiamuosius žodžius („... ir nerasite vietos, kur būtumėte persekiojami“ – plg. 29). Antrojo iš 73 posakio „palaiminimų“ („Palaiminti alkani, nes kiekvieno, kuris trokšta, pilvas bus prisotintas“) negalima nagrinėti atskirai nuo pirmojo. Tik atpažįstant ryšį tarp jų, galima atskleisti prasmę. Kontekste (konkrečiame ir bendrame), kuriame šis įsakymas yra Tomo evangelijoje, nėra pagrindo jį suprasti kaip kažkokią socialinę programą. Jėzaus pažadas „pripildyti alkano pilvą“ šios Evangelijos rėmuose gali būti suvokiamas kaip meninis vaizdinys. Panašaus turinio kaip ir minėti posakiai yra 74 posakis, kuriame kalbama apie žmogaus dvasinį atgimimą, kuris reikalauja jo paties pastangų. Vėl iškyla gyvenimo ir mirties tema. 74 posakis atkartoja 46 posakį, kuriame kalbama apie išrinktuosius. 74 posakyje šis išrinkimas padaromas priklausomu nuo žmogaus dvasinės veiklos („Kai tu savyje pagimdysi tai...“).

75 posakyje vėl keliama Jėzaus eschatologinės misijos tema. Čia, kaip ir lygiagrečiuose 10 bei 17 posakiuose, jo mokymas apibūdinamas pagal griaujamąjį poveikį, kurį jis daro esamai daiktų tvarkai. Jėzaus misija laikoma riba visatoje. Šį posakį su 76 posakiu sieja kontrasto principas. Paskutinėje ištraukoje evangelistas vartoja palyginimo kalbą, kad paaikškintų anksčiau išreikštą mintį: esamų tvarkų, susijusių su Jėzaus vardu, sunaikinimas nereiškia, kad jame pasireiškiantis principas pasižymi skaidymu (plg., pavyzdžiui, 4, 27, 28 posakius).

Kiti trys (77, 78, 79) skirti išrinktumo temai ir paremti individų ir daugelio priešprieša: pjūtis didelė – darbininkų mažai (77), daug – vienintelių (79), daug – nė vieno (78). Tekstuose pabrėžiama galimybė, atvira daugeliui, bet realizuota tik nedaugelio. Visi trys posakiai yra formaliai susieti – „raktiniu žodžiu“ („šeimininkas“ – 77, „Viešpats“ – 78, „daug“ – 78, „daug“ – 79).

Daugelio – vienų priešprieša tęsiasi ir 80 posakyje, persmelkta nauju turiniu. **Palyginime, skirtame „karalystės“ temai, prekės – pasaulio daugialypiškumo įvaizdis – priešpriešinamos vienam su „karalyste“ siejamam perlui, lobiui, „kuris nežūsta, kuris lieka ten, kur kandys neįeina praryti ir kirminas nesuėda“.** Vėl girdimas raginimas ieškoti („Jūs taip pat ieškote jo lobio...“).

81 posakis tarsi apibendrina tai, kas buvo pasakyta anksčiau (žr. 35). **Jame Jėzus atskleidžia savo esmę, vadindamas save šviesa, kuri persmelkia viską, vienija viską, visų dalykų pagrindine priežastimi.** Šis Jėzaus apreiškimas savo mokiniams, matyt, buvo pateiktas kaip viena iš žinių grandžių, kurios atvedė mokinius prie savo prigimties apreiškimo. **„Šviesa“ minima ir kituose apokrifų posakiuose** (žr. 12, 29, 55, 65, 87).

Šis posakis susijęs su 82 posakiu. Nors 81 eilutėje Jėzus tiesiogiai kalba apie savo prigimtį, jis grįžta prie alegorinės formos, perspėdamas savo mokinius sutelkti dėmesį ne į išorę (plg. 33 eilutę: „Aš... pasirodžiau jiems kūne“), o į esmę. Šiuo atžvilgiu 82 eilutė atkartoja 36 eilutę – apie pranašą ir gydytoją.

Tą pačią potekstę galima įžvelgti ir 83 sakinyje, kuris struktūrizuotas kaip pokalbis (jis susijęs su ankstesniu „pagrindiniu žodžiu“: „tiesa“ – 82, „tiesoje“ – 83). Moteris minioje kalba apie Jėzaus motinos patirtą palaiminimą; Jėzus tai priešpastato kitokiam supratimui: **„Palaiminti tie, kurie girdėjo Tėvo žodį ir jį išsaugojo tiesoje“.** Tada jis priduria, kad ateis dienos, kai motiniški ryšiai, kaip išoriniai dvasingumui, suprantamai šiame tekste, taip pat bus atmesti (plg. 103, taip pat 60 ir 105).

„Pasaulio“ – kūno principo – neigimo tema rezonuoja 84 sakinyje, iš dalies atkartodama 61 sakinį. Ir vėl 85 sakinyje – **kontrastas tarp „pasaulio“ ir kito turto, vedančio į „karalystę“** (plg. 1 ir 3). Antroji dalis lyginama su 114 eilute.

Gija nutrūksta ties 86 eilute, kuri tarsi paaiškina ankstesnėje eilutėje aptartą karalystę, ir vėl pasirodo ugnies įvaizdis (plg. 10, 17). Ji susijusi su ankstesniu „raktažodžiu“: „tegul jis karaliauja“ (85 eilutė), „iš karalystės“ (86 eilutė).

87 ir 88 eilutės atveria naują temą, nors perėjimas prie jos paminėjus „karalystę“ nėra netikėtas. Visų, studijavusių šias eilutes, nuomone, jas sunku suprasti.

Mokslininkai tekstus lygino su Naujojo Testamento tradicija ir gnostikų darbais. Čia pabandykite laikytis kadaise priimto principo, pagal kurį galima atsekti individualaus teksto interpretacijos ribas iš teksto vientisumo perspektyvos. Šiuose posakiuose evangelistas pasakoja apie tai, kas paminėta tik 5-oje eilutėje („... kas nuo tavęs paslėpta, tau bus apreikšta“). Tai reiškia įvairias žinojimo formas, atitinkančias skirtingus objektus. Pirmasis, bendras visiems žmonėms, minimas 88 posakyje („Kai matai savo atvaizdą, džiaugiesi“). Nuo šio „panašumo“, kuris reiškia materialaus apvalkalo viziją, skiriasi „atvaizdai“, kurie, kaip sakoma, „atsirado prieš tave“, „ne miršta ir nepasirodo“ (88). „Atvaizdai žmogui pasirodo, o juose esanti šviesa yra paslėpta...“ (87). Palyginti su „panašumo“ vizija, tai yra aukštesnis žinojimo lygis, didelis sukrėtimas („... kaip didį ištvėrsi?“ – 88). Tačiau atvaizduose paslėpta šviesa žmonėms nematoma. O paskutinis žinojimo lygis yra apreikšimas: „Tėvo šviesos paveiksle ji (šviesa) bus apreikšta, o jo atvaizdas yra paslėptas dėl jo šviesos“ – 87). Atrodo, kad tai yra posakių, skirtų žmogaus įžengimui į naują būseną, prasmė[17].

Juos sieja „raktiniai žodžiai“: „atvaizdai“ (87), „jūsų atvaizdai“ (88). Panašus ryšys pastebimas ir tarp 88 ir 89 posakių („kurie išsipildė“ – 88, „įvyko“ – 89).

89 posakio pasakymas priklauso nuo ankstesnių, nes praeities kartoms nežinomos žinios žada Jėzaus mokiniams gyvenimo galimybę, iškeldamos juos aukščiau už Adomą, kuris „atėjo iš didelės galios ir didelių turtų“. Žodžiai „jis nevertas jūsų“ (tai yra Jėzaus mokiniai, gebantys matyti vaizdus ir šviesą) Evangelijoje pasirodo anksčiau: tas, kuris pažinojo pasaulį, supriešinamas su pačiu pasauliu kaip žemesniu principu už tą, kuris jį pažinojo (61). Teksto redaktorių atkurti žodžiai „jis nenorėjo [ragautis] mirties“ primena panašius žodžius iš įžangos, susijusius su tais, kurie rado slaptą Jėzaus žodžių aiškinimą, iš 19 posakio – apie tuos, kurie pažinojo amžinąją pradžią, iš 22 posakio – apie tuos, kurie pažinojo penkis nekintamus rojaus medžius.

90 posakio pasakymas kelia daugiau nerimo nei du ankstesni. Kaip teisingai pastebi komentatoriai, jame kartojami kanono žodžiai (Mato 8, 20; Luko 9, 58). Tačiau vargu ar reikėtų jį suprasti remiantis šiuo pagrindu taip pat, kaip atitinkamus sinoptinių Biblijos tekstus. Kitaip tariant, šiame posakyje nereikia įžvelgti biografinio elemento iš Jėzaus gyvenimo, svetimo Tomo evangelijai,

įterpto į šį kūrinį. Posakis „Žmogaus Sūnus“ 90 eilutėje yra palyginamas su tuo pačiu posakiu 110 eilutėje, kur jis reiškia tuos, kurie yra ištikimi Jėzaus mokymui. 91 eilutę galima interpretuoti kaip 90 eilutėje išreikštos minties tęsinį, leidžiantį manyti, kad abiejose kalbama apie dvasinių likimą „pasaulyje“.

92 eilutei komentuoti naudojamos paralelės iš kitų šaltinių. Tačiau jos nesuteikia visiško aiškumo apie jos prasmę. Jei atsižvelgsime į bendrą kontekstą, tiek ši eilutė, tiek ir po jos einanti eilutė (matyt, tiesiogiai nukreipta prieš ritualizmą – plg. 6:15, 58 eilutes) pabrėžia priešpriešą tarp dvasinio, savojo, vidinio, ir kūniško, svetimo, išorinio.

Posakių grupė – nuo 94 iki 99 – yra pavaldi ieškojimų temos plėtojimui, kuri iš esmės yra ne kas kita, kaip visiems pažįstama pažinimo tema. 94 posakis, kuris pradeda grupę, primena gerai žinomą ištrauką iš Mato evangelijos (11, 28–30): „Ateikite pas mane visi, kurie vargstate ir esate prislėgti, ir aš jus atgaivinsiu. Imkite ant savęs mano jungą ir mokykitės iš manęs! Nes aš romus ir nuolankios širdies, ir jūs rasite savo sieloms atgaivą. Nes mano jungas švelnus ir mano našta lengva.“ Neatsitiktinai Tomas turi kitokią teksto versiją. 94 posakis baigiasi žodžiais „... ir jūs rasite sau atgaivą“ [18], pabrėžiant Jėzaus mokinių aktyvumą siekiant norimo tikslo; kanone svorio centras perkeliamas į Jėzų, kuris suteikia poilsį („... ir aš jus atgaivinsiu“).

95 posakis supriešina tikėjimą, kuriam reikia išorinių įrodymų, su kitokiu pažinimo keliu. 96 eilutėje vėl kartojama paieškos idėja, bet aiškiau. Jėzaus pamoksluose taip pat numatoma mokinių veikla: perteikiamos žinios turi atitikti klausytojų paieškas. 97 eilutėje kalbama apie vertybes, kurių reikia ne tik ieškoti, bet ir saugoti.

96–97 posakiai lygiagrečiai su 98 ir 99 eilutėmis. Pirmajame vėl kalbama apie paieškas, kurias vainikuos atradimas, o 99 eilutė alegoriškai teigia, kad dvasinė sritis reikalauja kitokio požiūrio nei įprastas gyvenimas. [19]

R. Grantas ir D. Friedmanas 96–99 posakius suvokia kaip vieną visumą. Tačiau galiausiai tai, ar tekstas vertinamas kaip vienas, ar kaip keturi posakiai, nėra taip svarbu; esmingesnė yra jame randamo turinio vienovė. Be vidinio ryšio tarp posakių, yra ryšys ir „raktažodžiuose“: „ieškokite“, „rasite“ (96), „kas ieško, tas ras“ (98), „neduokite“ (97), „neduokite“ (99). Panašus ryšys randamas ir tarp 99-ojo ir 100-ojo („jūs jų nepaimsite“ – 99, „ji paėmė“ – 100).

Trys tolesni posakiai (100–102) – palyginimai apie „Tėvo karalystę“ – yra sujungti ne tik formaliai, bet ir prasme. „Tėvo karalystė“ atsiskleidžia palyginimuose, kurie nurodo ieškotojų kelią.

102 palyginimas pasakoja apie pastangas, dedamas kovoje su „pasauliu“, o pasakius 103, neigiamas jo suvokimas pasireiškia per šeimos ryšių perkėlimą į dvasinę plotmę (plg. 60 ir 105).

104 posakis tęsia mintį, kad veikla, susijusi su dvasiniu principu žmoguje („... kas mano, atiduok man!“), yra kažkas kita nei visa kita jo gyvenime.

Tam tikru mastu 105 posakis kartoja 103 posakio sakymą. Tačiau, pagrįstas vidine opozicija, dėl teksto iškraipymo jis palieka abejonių.

106–109 posakių tema išlieka to, kas siejama su „pasauliu“, pasmerkimas ir jo priešiškus Jėzaus mokymui. 106 posakis, savo turiniu atkartojantis 44 posakį, pabrėžia neigiamą „pasaulio“ (fariziejų įvaizdžio) požiūrį į su Jėzaus vardu susijusias žinias. Prakeiksmas fariziejams užleidžia vietą pagyrimui tam, kuris yra atsargus „pasaulio“ atžvilgiu (107, plg. 25 posakį; „pasaulis“ kaip vagys).

Nors 103 ir 105 posakiai smerkia šeimos ryšius, o 104 reikalauja atskirti dvasinę veiklą nuo kitų žmogaus veiklos sričių, 108 vėl kalba apie maldą ir pasninką, jau aptartus 6 ir 15.

109 posakyje autorius grįžta prie „pasaulio“ priešiško žmogui, kuris pripažino „tėvą ir motiną“ (dvasine prasme), tai yra, kuris eina gnosės keliu, temos.

Devyni posakiai, kurie užbaigia kūrinį, tarsi apibendrina tai, kas buvo pasakyta anksčiau; Jie paliečia daugumą temų, kurios jau įvairiu mastu buvo paliestos apokrifuose. Taigi, 110 vėl kelia vienybės ir atskirties klausimą (plg. 4, 12, 28), o 111 vėl pateikiamas palyginimo apie „karalystę“ forma ir, kaip ir ankstesnieji, skirtas išrinktiesiems, kurie seka „žinojimu“. Pasakymas 112 pabrėžia ypatingą šio žinojimo pobūdį. Žodžiai „Kas gers iš mano burnos, taps kaip aš“ rodo būseną, bendrą Jėzui ir jo mokiniams.

Sakant 113 (autorius vėl griebiasi palyginimo) apie „karalystę“ kalbama kaip apie žmogaus pasiektą būseną. Jos nepasiekia tas, kuris turi slaptą lobį (dvasinę prigimtį) ir apie jį nežino, bet tas, kuris atranda lobį (tai yra, suvokia save). Tai motyvuoja juos tolesnei (dvasinei) veiklai.

Neigiamas požiūris į „pasaulį“ dar kartą atsispindi 114 posakyje, kuriame raginama atsisakyti turtų. Tai kontrastuoja su dvasiniu lobiu, minimu 113 posakyje. Tarp 114 ir 115 posakių yra ryšys „raktažodyje“: „pasaulio“ (114), „pasaulis“ (115).

Ir viskas, kas yra „pasaulyje“, sako 115 posakyje, yra niekas, palyginti su Jėzaus mokiniiais, kurie pasiekė „karalystės“ būseną. Vėl girdima gyvenimo ir mirties tema: „...ir kas gyvena iš gyvenimo, tas nematys mirties“. Paskutinį kartą atkakliai pabrėžiama mintis: „Kas save rado – pasaulis jo nevertas“.

Po pagrindinės opozicijos „pasaulis – karalystė“ ateina kita – „siela – kūnas“ (plg. 116 posakį su 34 posakiu: „dvasia – kūnas“ ir 91 posakį: „siela – kūnas“).

Tiesiogiai, o ne palyginimo forma (117), autorius grąžina skaitytoją prie pradžioje išreikštos minties (plg. 2), bet tada ne visai aiškiai. Dabar, Evangelijos pabaigoje, ji skamba aiškiau. Jėzus sako: „Ji neateina, kai tikitės. Jie nesakys: ‘Žiūrėkite čia!’ arba ‘Žiūrėkite ten!’ Bet Tėvo karalystė plinta po žemę, ir žmonės jos nemato.“ Jėzaus atsakymas į mokinių klausimą yra vienareikšmis: karalystė priklauso tiems, „kurie save rado“, kurie tapo „gyva dvasia“ (118). Šis posakis kalba apie tą dvasinę būseną, tapą gyvenimui, kuri nepažįsta padalijimo į „pasaulį“ (plg. 27 ir 42). Ją pasiekti reiškia įeiti į „dangaus karalystę“. 117 ir 118 posakius jungia „pagrindinis žodis“: „karalystė“ (117), „į karalystę“ (118). Po 118 eilutės rankraštyje yra kūrinio pavadinimas – Tomo evangelija.

Taigi, be akivaizdaus pateikimo bendrumo ir posakius jungiančių „raktinių žodžių“, apokrifai taip pat pasižymi tuo, ką galima apibūdinti kaip kūrinio stilistinę vienybę. Tai apima ne tik pasikartojančias menines priemones ir

opozicijos principą, kuriuo posakiai yra konstruojami ir sujungiami, bet ir tai, kaip atskirų posakių reikšmė perteikiama per jų konkrečią seką.

Nors kiekvienas iš 118 posakių nusipelno išsamesnės analizės, o išorinės paralelės literatūroje ir toliau auga, viso teksto studijavimas yra būtinas žingsnis pereinant prie jo nagrinėjimo iš kitos perspektyvos.

Toks tyrimas išsklaido pradinę painiavą dėl to, kodėl Bažnyčia uždraudė Evangeliją. Nepaisant to, kad išorinis panašumas į kanoną yra didelis ir tik keli iš daugelio posakių neturi paralelių su Naujojo Testamento evangelijomis, bendras kūrinio pobūdis yra nekanoninis. Jei, anot A. Harnacko, kanone dominuoja trys ideologiniai pagrindai: Dievo suvereniteto, meilės Dievui ir artimui bei nuodėmių atleidimo doktrina[20], tai čia juos pakeičia vieno dvasinio principo, dviejų būties būsenų ir žmogaus savęs pažinimo kaip išganymo kelio doktrina.

Išrinktumo tema siejama su galimybe įveikti „pasaulį“ ir pasiekti „karalystę“, atvirą tiems, kurie turi dvasinį principą. Tačiau tik nedaugelis suvokia šią galimybę.

Tomo evangelijoje Jėzus vaizduojamas kitaip nei Sinoptikuose ar Jono evangelijoje. Nėra jokių detalių apie jo gyvenimą ir mirtį ant kryžiaus, o kanone tokia stipri istorizavimo tendencija visiškai nėra. Vietoj to, mokymo pagrindai perteikiami perkeltine prasme. Išganymo kelias čia suvokiamas kaip ieškojimų kelias, ypatingo pažinimo kelias, orientuotas į ekstazę, o ne į loginį mąstymą. Žmogaus suderinimas su tuo yra vienas iš Evangelijos tikslų. Estetinis vientisumas yra neatsiejamas nuo kūrinio, nors evangelistas neabejotinai turėjo turtingą tradiciją, greičiausiai tiek žodinę, tiek rašytinę. Tačiau viena neprieštarauja kitai. Apokrifas nėra sudarytojo darbas, o kūrybinio proceso, kuris perinterpretavo medžiagą ir suteikė kūrinui vienybės, vaisius.[21]

.....

Nors tokius komentarus rengė sovietinės sistemos mokslininkai, neva ateistai, tačiau aš ne iš nuogirdų žinau, kad daugelis jų buvo tiesiog sąžiningi tyrinėtojai ir labai apsišvietę žmonės. Dabar tokių reta...

Šaltinis: Апокрифы древних христиан: Исследование, тексты, комментарии / Акад. обществ. наук при ЦК КПСС. Ин-т науч. атеизма; Редкол.: А. Ф. Окулов (пред.) и др. — М.: Мысль, 1989. — стр. 219 — 262.

http://khazarzar.skeptik.net/books/kat_thom.htm

